

Ivo Pranjković

OPIS PRIJEDLOGA U JEDNOJEZIČNIM RJEČNICIMA

Dr. Ivo Pranjković, Filozofski fakultet, Zagreb, izvorni znanstveni članak, Ur.: 22. rujna 1999.

UDK 808.62-28 : 801.323.1

U prilogu je riječ o specifičnostima koje treba imati u vidu pri opisu prijedloga u jednojezičnim rječnicima hrvatskoga standardnog jezika. Posebna se pozornost pritom posvećuje razlici između dimenzionalnih, tj. prostornih (npr. *od zida, na ulicu/ulici, u kuću/kući, pod Kljup/Kljupom, za brdo/brdom*) i vremenskih (npr. *od petka, na Božić, u predvečerje, pod starost, za Napoleona*), i nedimenzionalnih značenja pojedinih prijedloga, kao što su uzročno (npr. *od raka /umrjeti/*, u čudu /*še pitati/*), modalno (*od srca /še smijati/*), namjerno (za ukras /*služiti/*), posvojno (u mačke /*oči/*), poredbeno (*od svih /najbolji/*), pogodbeno (u slučaju bolesti) itd.

Za jednojezične rječnike svakako je primarno da se u njima opisuju značenja designativnih riječi, tj. riječi koje se odnose na odsječke izvanjezičnoga svijeta. Nedesignativne, a to su prije svega gramatikalizirane riječi opisuju se primarno u gramatikama. Zato je opis takvih riječi u jednojezičnim rječnicima u pravilu manje iscrpan negoli u gramatikama¹. Međutim, prijedlozi su potrebni i takve riječi opisivati

¹ To nažalost uglavnom ne vrijedi za gramatike hrvatskoga jezika jer se u njima takve riječi opisuju i rijetko i površno. Njihova se značenja opisuju usputno i posve neprecizno, i to u sintaktičkim odjeljcima u kojima se govori o porabi pojedinih padeža. U morfološki se o njihovim značenjima uglavnom ne kaže ništa. Tako npr. u Brabec-Hraše-Živkovićevoj Gramatici u morfološkom odjeljku *Prijedlozi* nema nijedne jedine riječi o njihovim značenjima. Daje se samo definicija, a onda govori o razlikovanju tzv. pravih (npr. *u, do, na i sl.*) i tzv. nepravih prijedloga (npr. *blizu, umjesto, vrh i sl.*), zatim o tome da jedni mogu dolaziti ispred drugih prijedloga (npr. *do u kuću*), a drugi ne mogu, da se jedni prijedlozi slažu s jednim, drugi s dvama, a treći s trima padežima te o tzv. glasovnim promjenama (npr. o "nepostojanom a" u primjerima tipa *beza zla*) i naglasnoj problematici vezanoj za pojedine prijedloge (usp. BHŽ 1970: 154-156).

u jednojezičnim rječnicima, i to iz više razloga.

Prije svega, i nedesignativne riječi imaju leksička značenja (a takva se značenja opisuju u rječniku) unatoč tome što su ona gramatikalizirana, a to znači uopćna i/ili sinsemantična (suznačna), ovisna o kontekstu u puno većoj mjeri nego značenja designativnih (i autosemantičnih, samoznačnih) riječi. Tim se značenjima, između ostaloga, uspostavlja semantička distinkcija među gramatikaliziranim riječima iste klase. Kad ne bi bilo tako, dostajao bi primjerice po jedan prijedlog uz svaki od kosih padeža.

Osim toga, vrlo se često događa da formalno iste riječi imaju designativne i nedesignativne (gramatičke) funkcije, pa je ove prve potrebno opisati i u slučaju kad bi opis ovih drugih u gramatikama bio dostatan (a nije dostatan između ostaloga ni zato što se u gramatikama takve riječi obično opisuju u sklopu širih kategorijalnih značenja, npr. prijedlozi u sklopu kategorije padeža, zamjeničke riječi u sklopu kategorija lica, veznici u sklopu suodnosa na razini složene rečenice i sl.). Tako će npr. formalno isti oblik glagola *biti* biti posve gramatikaliziran u iskazu *Jesam* ako je on odgovor na pitanje *Jesi li pročitao?*, a designativan ako je odgovor na pitanje *Jesi li tu?*

Slično tome će npr. prijedlog *na* u većoj mjeri biti gramatikaliziran u iskazima tipa *Pustite nas na miru* nego u iskazima tipa *Krijuga je na stolu* jer u ovome drugome prijedlog *na* označuje konkretnu prostornu relaciju među dvama (izvanjezičnim) predmetima, a u prvom slučaju nije tako (opširnije o tome usp. u: Zgusta 1991: 111-114).

Kad se pristupa konkretnom leksičarskom opisu prijedloga, mislim da je vrlo važno imati na umu činjenicu da se sva značenja prijedloga mogu podijeliti na dimenzionalna i nedimenzionalna. Dimenzionalna obilježavaju kakvu mjerljivost (dimenzionalnost), a s obzirom na narav te dimenzionalnosti mogu se podijeliti na prostorna i vremenska. Nedimenzionalnima je, s druge strane, svojstveno neko od apstraktnijih (pojmovnih) značenja, kao što su načinsko, uzročno, namjerno, posvojno, dijelno, dopusno i sl. Osobito je važno voditi računa o prostornome značenju jer je ono za veliku većinu prijedloga najstarije, pa onda i temeljno, polazišno. Stoga je vrlo važno adekvatno opisati to prvotno, primarno značenje jer će taj opis bitno pridonijeti boljem razumijevanju i svih ostalih, i dimenzionalnih i nedimenzionalnih značenja.

Promotrimo sada kako su neki od prvotnih hrvatskih prijedloga opisani u Iveković-Brozovu *Rječniku hrvatskoga jezika*. Počnimo od prijedloga *od* kao jednog od najčešćih i značenjski najširih.

Prijedlog *od* ima prema spomenutom *Rječniku* trinaest značenja. Već je prvo, a to znači i temeljno značenje toga prijedloga slabo opisano. Kaže se naime da s tim prijedlogom riječ u genitivu pokazuje "da je na kraju onoga što ona sama znači, mjesto s kojega se što miče (na pitanje *odakle?*)" te da micanje može biti i u

prenesenom smislu, a zatim slijede primjeri tipa *Knjiga došla od cara; Gmi od zapada, On skoči od sra, Daleko od očiju daleko od srca, Otisnuo ga od sebe, Od srca joj krvca udarila* i sl. U tom je opisu dobro jedino to što je za prvotno značenje uzeto prostorno jer je ono (i) za taj prijedlog temeljno, ali sam opis toga značenja nije precizan. Za prostorne je prijedloge naime bitno da označuju odnos među predmetima (obično između dva predmeta ili između dviju skupina predmeta). Prvi se predmet može odrediti kao objekt lokalizacije (OL), a drugi kao lokalizator (L). Objekt lokalizacije jest predmet kojemu treba odrediti mjesto, a lokalizator je predmet koji služi kao prostorni orijentir, kao onaj (predmet) uz pomoć kojega se objektu lokalizacije određuje mjesto. U značenju prijedloga *od* dominantan je semablokativnosti ili ablativne lokativnosti, tj. onoga prostornog odnosa među dvama predmetima kojemu je svojstveno kretanje OL, i to kretanje kojim se OL udaljuje od L. Prijedlog *od* ne označuje dakle ni nekakav kraj ni mjesto s kojega se što miče ni samo micanje, nego prostorni odnos što mu je svojstveno kretanje kojim se jedan predmet udaljuje od drugoga.

U vezi s drugim značenjem naprosto se kaže da se micanje može prenijeti i na vrijeme, a onda se navode primjeri tipa *od Božića (se ne javiti), od onoga časa, od povoja do pokrova, od mladosti do starosti, od jutra do mraka* i sl. (nav. mj.) To bi bilo i dovoljno za opis osnovnog vremenskog značenja prijedloga *od* kad bi prethodno bilo jasno određeno prostorno njegovo značenje, jer bi to značilo da prijedlog *od* može dolaziti u spojevima riječi kojima je svojstvena abtemporalnost ili tzv. ablativna temporalnost, a to znači takva vrsta vremenskoga značenja koja pretpostavlja suodnos između vremenskog lokalizatora (VL) i događaja (D) kojim se označuje da D počinje i/ili potječe od VL.

Treće značenje koje se navodi u *Rječniku* tiče se ablativnosti kao nedimenzionalnoga značenja, a to je prvi stupanj "transfera" od prostorne ili vremenske ablativnosti prema nedimenzionalnom značenju. Zato formulacija prema kojoj se tim značenjem – kakvo nalazimo u primjerima tipa *Od koga je, i dosta je; Sudi pravo, od Trogira kralju, Opominji ih od mene* i sl. — upućuje na "izvor, ili postojbinu ili zavičaj" nije kriva, ali nije ni precizna (u značenju prijedloga nema ni izvora ni postojbine ni zavičaja). Naime samo spominjanje postojbine ili zavičaja previše sužava i neopravdano konkretizira narav toga značenja (nedimenzionalne ablativnosti).

Četvrto je značenje uglavnom dobro opisano. Riječ o značenju uzroka, i to tzv. pravog uzroka,² npr. *umrijeti od raka, izgorjeti od sunca, umoran od puta, ali su tu svrstani i primjeri tipa biti poslan od Gospodina ili Ne budi rečeno od mene* (str. 852) u kojima nije riječ o uzroku, nego o agensu. Iako je djelatni uzrok vezan za kategoriju agentivnosti, on je u jeziku posve odijeljen od nje time što pretpostavlja

² To je tip uzroka koji se obično naziva djelatnim uzrokom ili uzrokom izazivačem (lat. *causa efficiens*), usp. Kovačević 1988: 53-54.

ne-lice i uglavnom ne-biće (Kovačević 1988: 53). Drugim riječima, od koje se javlja u pasivnim rečenicama nije vezano za uzrok, nego za pokretača radnje (ili gramatičkog ili "logičkog" ili anonimog).

Od ablativnoga se lako razvija i načinsko značenje (npr. *od srca /se smijati/ od šale /uspjeti/ i sl.*), koje je uglavnom dobro opisano kao peto.

Značenje pod brojem šest opisuje se ovako: "pokazuje se kao mijenjanje" (str. 852), a imaju se u vidu primjeri tipa *oputa od konjske kože, od muhe praviti slona, dvori od olova, grana od bisera* i sl. Tu neće biti riječi o značenju mijenjanja, nego o značenju podrijetla, postajanja čega od čega, tj. o ablativnom značenju, a o njemu je već bilo riječi u značenju opisanim pod brojem tri, pa je i ovo značenje "postajanja čega od čega" trebalo opisati kao (pod)tip ablativnoga značenja.

Osim toga, neke od ovih konstrukcija opravdanije bi bilo opisivati kao kvalitative, i to gradivne, materijalne kvalitative (riječ je o izražavanju kvalitativnog značenja preko gradivnoga). To osobito vrijedi za primjere tipa *od zlata jabuka* (= zlata jabuka), *kula od karata, grana od bisera* i sl.

Kvalitativno značenje koje ne bi imalo veze s gradivnim opisano je pod brojem sedam. Navode se primjeri tipa *vodenica od tri vitla, puška od dvije cijevi, braća od osvete, sablja od posjete, psalmi od pokajanja, kesa od novca, junak od megdana, majstor od zanata* i sl. Tu međutim ima bar tri raznolika (pod)značenja. U prvim dvama primjerima riječ je o socijativno - kvalitativnom značenju (tu bi bolje odgovarao, osobito u suvremenom standardnom jeziku, prijedlog *sta*) nego od (usp. *vodenica s tri vitla*), u primjerima tipa *braća od osvete* riječ je o kvalitativnom značenju, koje je međutim izraženo tim prijedlogom danas zastarjelo, ako nije riječ o kakvim ustaljenim i/ili frazeologiziranim spojevima riječi tipa *junak od megdana* ili *majstor od zanata*, a u primjerima tipa *kesa od novca* riječ je o spoju kvalitativnog značenja i značenja namjene, tj. o označavanju kvalitativnosti preko namjene (usp. *kesa za novac*).

U vezi sa značenjem pod brojem osam kaže se da se "u pomisao uzima [se] vlasnik i ono što mu je u vlasti". Tu je naravno riječ o posvojnem značenju koje dolazi do izražaja u primjerima tipa *gospodar od galije, car od one zemlje, gospodar od riba morskih* i sl. S današnjeg bi se stajališta (a i ondašnjega, tj. sa stajališta vremena u kojem je nastajao Iveković - Brozov Rječnik) moralo dodati da je ovakva poraba prijedloga od posve zastarjela i i/ili regionalna, usp. *malu od kužine, vrata od utrobe, kapetan od lađe* i sl. Izuzima se samo označavanje kakvoga djela autoru, npr. *roman Kiklop od Ranka Marinkovića*.

Slično vrijedi i za partitivno značenje, opisano pod brojem devet (usp. "ovako dolazi i dijel i *ono od čega je dijel*", str. 852), npr. *riba od svake vrste, dati od svojih krušaka, najbolje doba od godine, svatko od svojih, nitko od svatova*. U suvremenom standardnom jeziku obično je izražavanje dijelnosti prijedlogom od samo onda kad se uz dijelnost označuje i kakvo izdvajanje i/ili isticanje dijela o kojem je riječ. Osim

primjera tipa *svatko od njih* usp. i primjere kao što su *Od romana volim samo kriminalističke, Od životinja ne voli samo zmije* i sl.

Kao deseto obrađeno je značenje u kojem se "pokazuje [se] razlikovanje", npr. *razlikovati se od naroda, govoriti drukčije od njih* i sl., a pod brojem jedanaest značenje u kojem "pokazuje se poregjenje", npr. *Jače selo od svatova*. Tu nije riječ o dvama posebnim značenjima, nego i u jednom i u drugom slučaju o poredbenom značenju, pa je prijedložne izraze uz lekseme koji označuju razlikovanje trebalo opisati kao (pod)tip poredbenog značenja (razlikovanje se naime označuje tim leksemima, a prijedložnim izrazom predmet koji se uspoređuje s drugim predmetom, odnosno koji se razlikuje od drugoga predmeta).

Pod brojem dvanaest opisano je značenje za koje se kaže da je preneseno i da se njime označuje "da nešto dolazi od onoga što sobom obuzima". Riječ je o primjerima u kojima se misli da "umna radnja obuzima ono o čemu se radi", tj. o onom značenju koje se primarno, bar danas, izražava prijedlogom *o*, npr. *govoriti koješta smiješno od Nasradin-hodže, nositi glasove od mira, pjesme od pobjede* i sl. Formulacija prema kojoj "nešto dolazi od onoga što sobom obuzima" posve je nejasna i neprecizna (u njoj ne saznajemo ništa ni o naravi onoga što dolazi ni o naravi onoga što se obuzima). Formulacija o umnoj radnji koja obuzima ono o čemu se radi znatno je bolja, ali još uvijek nedovoljno precizna. Tu je potrebno reći kako je riječ o posebnom tipu relacijskog značenja, a da se to značenje tiče odnosa između apstraktnog procesa (obično onoga koji se izražava glagolima govorenja, mišljenja, osjećanja i sl.) i (bilo kakva) predmeta uključena u takav proces. Danas bi bilo nužno, a na prijelazu stoljeća bilo je bar preporučljivo, napomenuti da je izražavanje toga značenja prijedlogom od posve zastarjelo.

Pod brojem trinaest zapravo i nije riječ o posebnom značenju, nego o valencijskim odnosima glagola i prijedložnih izraza s prijedlogom od, tj. o glagolima koji zahtijevaju dopune s tim prijedložnim izrazima. Ti se odnosi objašnjavaju time da "mnogi glagoli znače pomisliti, s kojima je pomiješano i *odmicanje*", što je u najmanju ruku nedovoljno precizno jer kod glagola tipa *kristiti se (od čuda)* ili *počinuti (od umora)* teško da se može govoriti o bilo kakvu tipu odmicanja.³

Iz svega rečenog mislim da se nameće zaključak kako je u Iveković-Brozovu Rječniku prijedlog od opisan opširno (više od tri stupca) i prilično iscrpno, ali ne i dovoljno precizno te da je razlog tomu u prvom redu činjenica da njegovo prvotno i polazišno značenje, a to je značenje prostorne ablativnosti, nije jasno opisano.

Sličnih, ili još većih nedostataka ima i u opisu prijedloga *do*, kojemu se izdvajala

³ Neki glagoli koji se tu spominju danas više ili uopće nemaju dopuna s prijedlogom od ili je riječ o posve zastarjelim konstrukcijama, npr. *zatezati se (od jela), ostati, pomijeti se, odreći se, prestati, oprostiti, pravdati, žaliti, kažati* i sl. Osim toga, spominju se i neki glagoli koji su danas posve nepoznati, npr. *kalžiti se* (stidjeti se), *ličiti se* (kriti se ili odricati se), *odpaditi se* (odvići se, odmetnuti se, uzoholiti se).

sedam značenja. Temeljno je međutim njegovo značenje, značenje pod brojem jedan vrlo slabo opisano. Kaže se naime da taj prijedlog pokazuje vrijeme na pitanje *do kada ili kada te mjesto na pitanje dokle ili gdje*. Takvim se formulacijama uopće ne odgovara na pitanje što znači prijedlog *do* (odnosno prijedložni izrazi s tim prijedlogom) nego se daje obavijest o tome na koje pitanje taj prijedlog odgovara. Trebalo je dakle najprije opisati temeljno prostorno značenje toga prijedloga, tj. adlokativnost (ili "primjesnost").⁴ Trebalo je reći da se tim prijedlogom označuje prostorni odnos između OL i L kojemu je svojstveno da se OL kreće tako da se približava lokalizatoru kao granici kretanja (riječ je dakle o tzv. graničnoj direktivnosti), npr. *Petar dolazi do zida*, ili da se OL nalazi u neposrednoj blizini L, npr. *Petar stoji do zida*. Prijedlog je *do* dakle suprotnoga značenja od prijedloga *od*, ali samo kad je riječ o dinamičnosti (kretanju). Bitno se međutim po naravi svoga značenja razlikuje od njega time što može pretpostavljati i statičnost, a *od* ne može. Zato je moguće i *Petar ide od zida* i *Petar ide do zida* i *Petar stoji do zida*, ali nije moguće **Petar stoji od zida*. Kad je riječ o vremenskoj značenju, prijedlog *do* označuje da se neki događaj odvija tako da se približava VL kao granici (npr. *Sparao je do jutra*). Tu naravno nema značenja statičnosti jer vrijeme pretpostavlja dinamičnost (protežnost).⁴

Kako nije opisano to temeljno semantičko svojstvo prijedloga *do* (značenje granične direktivnosti), nije dobro opisano još jedno njegovo važno svojstvo, a to je da može dolaziti uz prijedložne izraze, npr. *do na ulicu*, *do iza kuće*, *do pred zoru*, *do poslije ponoći* i sl. Pod brojem sedam naime kaže se da *do* "pred drugim prijedlozima dopunja im značenje". Kad bi to i bilo točno, a nije (nego je riječ o uspostavljanju odnosa između dvaju predmeta koji pretpostavlja kretanje, a cilj je kretanja mjesto ili vrijeme označeno prijedložnim izrazom), trebalo bi navesti u kojem smislu dopunja to značenje. Riječ je naime također o (prostornoj ili vremenskoj) graničnoj direktivnosti, a granica može biti fiksirana i prijedložnim izrazom, s tim da prijedložni izraz mora moći pretpostavljati i kretanje. Zato se *do* ne može upotrijebiti uz prijedložne izraze koji isključuju kretanje, npr. **do pred kućom* ili **do u kući*, **do na Božić*. Tome treba dodati da je "kretanje" u vremenskom smislu drukčije naravi nego u prostornom. "Kretanje" je naime tamo sve što uključuje protjecanje vremena. Zato je moguće i *Šetam do pred zoru* i *Ležim do pred zoru* (glagol *ležati* s vremenskog je stajališta "glagol kretanja"), a nije moguće **Ležim do pred kuću*, nego samo *Šetam do pred kuću*. Statičnost će u vremenskom smislu biti vezana za apsolutnu sadašnjost. Zato nije ovrjeno ni **Sada šetam do pred zoru* ni **Sada ležim do pred zoru*.

Odnos između prijedloga *od* i *do* posve je analogan odnosu između prijedloga *iz* i *u*. *Iz* naime također primarno znači ablativnu lokativnost, tj. prostorno značenje koje pretpostavlja da se OL kreće od L kao polazišta.⁵ Razlika je u tome što je

4. Mogući su naravno i izričaji tipa *Veljača je do siječnja*, ali tu zapravo i nije riječ o (pravom) vremenskoj značenju.

5. U pojam kretanja može biti uključena i upravljenost, npr. *gledati iz kuće*, odnosno stanje koje je rezultat kakva prethodnog kretanja, npr. *viriti iz vode*.

prijedlogom *iz* polazište preciznije određeno. Ono se naime nalazi unutar, u granicama lokalizatora.⁶ Ta je preciznost razlogom što *iz* rijetko dolazi u vremenskom značenju. Ne postoji naime nešto što bismo mogli označiti kao "unutrašnost vremena".

S druge strane prijedlog *u*, kojemu se temeljno (prostorno) značenje može odrediti kao odnos između dvaju predmeta u kojem OL nalazi mjesto u granicama lokalizatora ili mu je cilj kretanja njegova unutrašnjost, sličan je prijedlogu *do* po tome što može pretpostavljati bilo dinamičnost (u *građi* bilo statičnost (u *građu*). Zato su ta dva para prijedloga kad i jedan i drugi uključuju dinamičnost izrazito korelativna, usp. *od zida do stola*, *od nemila do nedraga*, *od srijede do petka* i sl. prema *iz vrta u kuću*, *iz šupljega u prazno*, *iz dana u dan* i sl.

Do vrlo se sličnih zaključaka može doći ako se analizira opis bilo kojega od prijedloga, osobito od tzv. primarnih prijedloga kao što su, osim spomenutih, još i *na*, *po*, *kad*, *pred*, *za*, *o*, *staj*, *pod*, *nad*, *kroz*, *pri* itd. bilo u Iveković-Brozovu bilo u kojem drugom jednojezičnom rječniku. Naime, unatoč tome što je riječ o sinsemantičnim riječima (ili baš zato), u rječnicima treba opisati njihove značjenjske osobitosti kao riječi, a ne osobitosti skupova riječi (prijedložnih izraza) ili konstrukcija (rečenica) u kojima se javljaju. To se međutim ne može s uspjehom činiti tako da se prijedlozima pripisuju značenja koja oni sami po sebi nemaju ni mogu imati, npr. značenja mjesta, vremena, stvari, stanja, počeka, kraja, mijenjanja, primicanja, odmicanja, ulaženja, izlaženja i sl. Treba stalno imati na umu da imamo posla s izrazito relacijskim riječima, tj. s riječima koje označuju odnos među predmetima u širem smislu te da ćemo njihova značenja najpreciznije opisati i razgraničiti ih od značenja okolnih riječi i konstrukcija onda kad opišemo narav toga odnosa, a narav toga odnosa dobro ćemo opisati samo onda ako dovoljno uopćeno, ali i precizno fiksiramo prostorne relacije među objektima lokalizacije i lokalizatorima koji su za veliku većinu prijedloga primarni i polazišni.⁷

LITERATURA

- Anić, Vladimir: *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb, ² 1994.
Anić, Vladimir: *Uzročna značenja padaža u jeziku Mihovila Pavlinovića*, Jezik, 20, Zagreb, 1972-1973: str. 19-24; 59-63 i 84-94.

6. Značenje je toga prijedloga u Iveković-Brozovu *Rječniku* opisano nešto preciznije nego značenja prethodnih, ali i kompliciranije: "S ovim prijedlogom u drugom padažu riječ pokazuje da je mjesto, s kojega se što miče ili je što upravljeno, opkoljeno onim što znači ona sama". To se međutim ne može reći i za prijedlog *u*. Tako se za genitivno u naprosto kaže da "pokazuje imanje" za akuzativno da označuje "mjesto na pitanje kuda (*kamo*), a za lokativno da pokazuje "mjesto gdje što biva ili radnju ili stvar ili stanje oko kojega što biva". Pogotovo je neprecizno i, gotovo nebudužno, određivanje lokativnog u (što bi uopće značila formulacija "stanje oko kojeg što biva").

7. Ovaj je prilog nastao na temelju referata pročitanog na znanstvenom skupu *Otvorena pitanja hrvatske leksikografije* što je u organizaciji HAZU održan 1997. godine. Stjecajem okolnosti prilog nije uvršten u zbornik radova s toga skupa, pa se ovdje objavljuje prvi put.

- Balaban, F. P.: *Funkcional'naja značimost predloga*, Kišinev, 1983.
- Brabec, Ivan, Mate Hraste i Steten Živković (BHŽ): *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*, Zagreb, 1970.
- Brøndal, Vigo: *Théorie des prépositions. Introduction a une sémantique rationnelle*, Copenhagen, 1950.
- Feleszko, Kazimierz: *Składnia genitiwu i wirazen przyimkowych z genitivem w języku serbsko-chorwackim*, Wrocław - Warszawa - Kraków, 1970.
- Iveković, Franjo i Ivan Broz: *Rječnik hrvatskoga jezika*, I-II, Zagreb, 1901.
- Katičić, Radoslav: *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika. Nact za gramatiku*, Zagreb, 1991.
- Katušić-Balen, Anka: *Prijedložni izrazi s genitivom u suvremenom ruskom i hrvatskosrpskom jeziku (strojopis)*, Zagreb, 1990.
- Kovačević, Miloš: *Uzročno semantičko polje*, Sarajevo, 1988.
- Mrazović, Pavica i Zora Vukadinović: *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*, Sremski Karlovci - Novi Sad, 1990.
- Pranjković, Ivo: *Nedimenzionalna značenja prijedloga u hrvatskome jeziku*, Riječki filološki dani, 1 (zbornik), Rijeka, 1996, str. 225-236.
- Pranjković, Ivo: *Prostorna značenja prijedloga u hrvatskome standardnom jeziku*, Suvremena lingvistika, 18/33, Zagreb, 1992, str. 21-26.
- Pranjković, Ivo: *Vremenski prijedlozi u hrvatskome jeziku*, Fluminensia 6, br. 1/2, Rijeka, 1994, str. 63-69. Usp. također i Nemzetközi szlavistikai napok, V (zbornik), Szombathely (Madaraska), 1995, str. 268-273.
- Švačko, Vanja: *Funkcija i status prijedložnih fraza*, Rasprave Zavoda za hrvatski jezik, XIX, Zagreb, 1993, str. 353-361.
- Zgusta, Ladislav: *Priručnik leksikografije*, Sarajevo, 1991.

SUMMARY

Ivo Pranjković

THE DESCRIPTION OF PREPOSITIONS IN ONE-LANGUAGE DICTIONARIES

This paper discusses particular points that the lexicographer should keep in mind when describing prepositions in one-language dictionaries of standard Croatian. Particular attention will be given to the distinction between dimensional, i. e., spacial (e. g., *od zida*, *na ulicu*, *u kućukuci*, *pod klupu/klupom*, *za brdo/brdom*) and temporal prepositions (e. g., *od petka*, *na Božić*, *u predvečerje*, *pod starost*, *za Napoleon*) on the one hand, and non-dimensional meanings of individual prepositions on the other, such as causal (e. g., *od raka*, *umirjeti*, *u čudu/se pitati*), modal (*od srca/se smijati*), intentional (*za ukras/služiti*), adoptive (*u mačke/ločji*), comparative (*od svih/najbolji*), conditional (*u slučaju bolesti*), etc.

Aljoša Pužar

NEKOLIKO NAPOMENA O LEKSEMIMA TALIJANSKOGA PORIJEKLA U HRVATSKOME STANDARDNOM JEZIKU

Aljoša Pužar, Rijeka, pregledni članak, Ur.: 22. rujna 1999.

UDK 800.853 : 808.62-3 : 805.0-3

Člankom se prikupljaju i djelomično usustavljaju dosadašnje spoznaje o prirodi i položaju leksema talijanskoga porijekla u hrvatskome standardnom jeziku. Rad donosi temeljne napomene o leksikološkom položaju rečenih leksema, putevima i modelima posuđivanja, kao i početna zapažanja o načelima prilagodbe modela.

0. UVOD

Uočiti, popisati i jezikoslovno raščlaniti korpus riječi talijanskoga porijekla u idiomu koji nazivamo hrvatskim standardnim jezikom¹ nije odveć zahvalan posao.

Hrvatski jezikoslovci nisu, naime, do danas pokazali znatnijeg zanimanja za sustavno i potpuno razotkrivanje puteva jezičnih dodira hrvatskoga i talijanskoga narodnosnog/lingvističkog korpusa.² Ustaljene napomene o "davnashnjim" dodirima

¹ U ovom ćemo radu nastojati slijediti suviše terminološke razlike kakve predlaže Josip Silić (v. Silić, 1996.). Eventualne propuste i nedosljednosti valja, stoga, smatrati plodom možebitnog nedostatnog razumijevanja cjeline Silićevih stavova.

² Tradicija razmatranja položaja leksema talijanskoga porijekla u hrvatskome jeziku, mada nipošto odveć bogata, ipak je dosta duga. M. Turk piše, primjerice, o Franu Kurelcu: "(...) U svojoj raspravi *Vlaške rječvi u jeziku našem Kurelac je izdvojio oko 300 talijanskih riječi za koje traži zamjenu u hrvatskom jeziku. Kurelac je predložio dobre zamjene (usp. capun – tnrakop, štampati – utisnuti, tentati – napastrovati) ali je zamjenu tražio i za one koje su dobro integrirane u hrvatskom jeziku: krizma – pomazak, balzam – vonjava mast, čaval – klin, čupati – skubsti itd.*" (Turk, 1996.)